

2. Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы №234 Заңы. //https://adilet.zan.kz/
3. Қазақстандағы халықаралық аудит стандарттары – Алматы, 2021 ж.

Тұрсынбай А.Ш., 3 курс (Қарағанды Бөкетов университеті), Оспанова Қ. Қ., 3 курс
(Қарағанды Техникалық университеті)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Темирбекова Л.А.

КӘСІПОРЫННЫҢ ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫНЫҢ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУЫН ТАЛДАУ

Байлықтың негізгі көздерінің бірі және материалдық және рухани игіліктерді құрудың негізгі факторы – еңбек. Қазіргі экономикалық жағдайда негізгі мәселелердің бірі әлеуметтік-экономикалық тұрақтылық пен тәртіптің тетіктері мен факторларын анықтау, ұйымдарды басқарудың ең тиімді әдістерін әзірлеу, сондай-ақ күрделі, үнемі өзгеріп отыратын ортада олардың тұрақты өзін-өзі қолдайтын дамуын қамтамасыз ету болып табылады.

Кез-келген ұйымның қызметінде еңбек ресурстары ерекше рөл атқарады, сондықтан олардың қызмет барысында ұйымның иелігіндегі ресурстар түпкілікті өнімге айналады. Сондықтан көптеген зерттеулер ұйымның еңбек ресурстарын тиімді пайдалану мәселелеріне арналады. Қазіргі уақытта кәсіпорынның еңбек ресурстарын ұтымды пайдалану еңбек өнімділігіне, шығарылатын өнімдер мен көрсетілетін қызметтердің бәсекеге қабілеттілігіне тікелей әсер етеді, яғни бұл кәсіпорынның жұмысын сипаттайтын маңызды көрсеткіш және нәтижені анықтайтын негізгі қозғаушы күш болып табылады.

Қазіргі уақытта еңбек ресурстарына еңбекке қабілетті жастағы халық, яғни 16-59 жастағы ер адамдар, 16-54 жастағы әйелдер, бірінші және екінші топтағы жұмыс істемейтін мүгедектерді және жеңілдікті шарттармен кәрілік бойынша зейнетақы алатын адамдарды қоспағанда (зиянды өндірістердің, өнердің кейбір түрлерінің қызметкерлері және төрт және одан да көп баласы бар көп балалы аналар); ерлер мен тиісінше 60 және 55 жастан асқан әйелдер, экономиканың мемлекеттік секторында және қоғамдық өндірісінде жұмыс істейтін 16 жасқа дейінгі жасөспірімдер. Еңбек ресурстарының негізгі бөлігін еңбекке қабілетті жастағы халық құрайды. Бұл көрсеткіштің өзгерісі халықтың табиғи қозғалысына – туу мен өлімге байланысты. Туу коэффициенті еңбек ресурстарының өзгеруіне 16 жылдан кейін әсер етеді. Еңбекке қабілетті жасқа енетін және зейнеткерлік жасқа ауысатын ұрпақтар санының арақатынасы өзгеруі себебінен еңбекке қабілетті халықтың үлес салмағы өзгеріп отырады [1].

Кадрлар немесе қызметкерлер, кәсіпорындар және оның өзгерістерін белгілі бір сандық, сапалық сипаттамалар мен тиімділік көрсеткіштері арқылы бағалауға болады. Мысал ретінде ЖШС «KazAgro Resurs» еңбек ресурстарының қозғалысы мен динамикасын талдау үшін бірқатар зерттеулер мен талдаулар жүргізуге болады. Төменде 1-кестеден көре аламыз.

1 кесте

«KazAgro Resurs» ЖШС-нің 2021-2022жж. еңбек ресурстарын талдау

Көрсеткіштер	2021ж	2022ж	Ауытқуы, +/-,%	
Қызметкерлердің орташа жылдық саны, адам	2220	2225	+5	100,23
Жалпы өнімнің құны, мың. тг	6358617	7517296	+1158679	118,22
Жұмысшылардың жұмыс істеген саны,мың адам/к	537	526	-11	97,95
Жұмысшылардың жұмыс істеген саны, мың адам/сағ	3938	3750	-188	95,23
1 қызметкер жұмыс істеген күн	242	236	-6	97,52
1 қызметкер жұмыс істеген сағат	1774	1685	-89	94,98
Жұмыс күнінің орташа ұзақтығы, сағ	7,5	7,2	-0,3	96,00

1 қызметкердің кірісі, мың теңге	4435,92	4522,09	86,17	101,94
Жылдық еңбек өнімділігі, мың. тг/адам	2864,24	3378,56	+514,32	117,96
Жұмысшының сағаттық еңбек өнімділігі, тг/адам	1,5781	1,9883	+0,4102	125,99
Ескерту – автормен кәсіпорын мәліметтері негізінде есептелді				

1-кестеде берілген мәліметтерден көріп отырғанымыздай, «KazAgro Resurs» ЖШС-інде 2022 жылы 2021 жылдан қарағанда бір қызметкер жұмыс істеген күндер саны 6 күнге азайды, ал бір қызметкер жұмыс істеген сағаттар саны 89 сағатқа кеміген. Сондай-ақ, жұмыс күнінің орташа ұзақтығы 7,5 сағаттан 7,2 сағатқа дейін қысқарған. Бұл көрсеткіштердің өзгеруінен жұмыс уақытының және жұмыс күндерінің қысқаруын байқауға болады.

Еңбек өнімділігіне жоғарыда берілген факторлардың әсерін зерттеу үшін келесі модельді аламыз:

$$W_{ж} = W_{сағ} * П * Д$$

(1)

мұндағы:

$W_{ж}$ - бір жылдағы еңбек өнімділігі, тг/адам;

$W_{сағ}$ - жұмысшының сағаттық еңбек өнімділігі, тг/адам;

$Д$ - бір жылдағы бір жұмыскердің жұмыс жасаған күнінің орташа саны, күн;

$П$ - жұмыс күнінің орташа ұзақтылығы, сағат [2].

Жылдық еңбек өнімділігінің өзгерісіне факторлардың әсерін абсолюттік салыстырмалы тәсіл арқылы шығарайық.

Жалпы жылдық еңбек өнімділігі 514,32 мың тг/ адам өсті.

$$\Delta W_{ж} = W_{ж1} - W_{ж0} = +514,32 \text{ мың тг/ адам}$$

Оның өзгерісіне бір күннің орташа ұзақтығының әсері келесідей:

$$\Delta W_{п} = \Delta П * D_0 * W_{сағ0} = (-0,3) * 242 * 1,5781 = -114,57 \text{ мың тг/ адам}$$

яғни жылдық еңбек өнімділігі бір күннің орташа ұзақтығының 0,3 сағатқа кему әсерінен 114,57 мың тг/ адам азайды;

Жылдық еңбек өнімділігінің өзгерісіне орташа атқарылған күндер санының өзгерісінің әсері:

$$\Delta W_{д} = П_1 * \Delta Д * W_{сағ0} = 7,2 * (-6) * 1,5781 = -68,17 \text{ мың тг/ адам}$$

яғни өнімділік орташа жұмыс күнінің 6 күнге азаюы әсерінен 68,17 мың тг/ адам кеміді;

Жылдық еңбек өнімділігінің өзгерісіне орташа сағаттық еңбек өнімділігінің өзгерісінің әсері:

$$\Delta W_{w_{сағ}} = П_1 * D_1 * \Delta W_{сағ} = 7,2 * 236 * 0,4102 = +697,05 \text{ мың тг/ адам}$$

яғни жылдық еңбек өнімділігінің сағаттық еңбек өнімділігінің 0,4102 артуы себебінен 697,05 мың тг/ адам өсті. Үш фактордың әсерінен зерттелініп отырған көрсеткіш 514,31 мың тг/ адам өсті

$$\Delta W_{ж} = \Delta W_{п} + \Delta W_{д} + \Delta W_{w_{сағ}} = -114,57 - 68,17 + 697,05 = 514,31 \text{ мың тг/ адам}$$

Кестедегі кәсіпорынның еңбек өнімділігінің деңгейін талдай отырып, кәсіпорын қызметкерлерінің орташа жылдық санының қысқаруына және өндіріс көлемінің өсуіне байланысты 2022 жылы 2021 жылға қарағанда бір қызметкерге шаққандағы жылдық, орташа күндік және орташа сағаттық өндірістің артуы байқалады деп қорытынды жасауға болады.

Талдаудың тәжірибелік мәні - бұл кәсіпорындарға еңбек ресурстарын пайдаланудағы проблемалық орындарды анықтауға және оларды оңтайландыру шараларын жасауға көмектеседі. Бұл еңбек өнімділігін арттыруға, өнім сапасын жақсартуға, шығындарды азайтуға және кәсіпорынның пайдасын арттыруға, сонымен қатар, еңбек ресурстарын талдау еңбек жағдайлары мен қызметкерлердің қанағаттануын жақсартуға көмектесе отырып жұмыс мотивациясын арттырады. Осылайша, кәсіпорынның еңбек ресурстарын тиімді пайдалануды талдау ғылыми және практикалық маңыздылыққа ие және оны қолдану кәсіпорын қызметінің нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1.К.Серікова, Г.Малик, С.Кенжебекова Қазақстандағы еңбек ресурстарының әлеуетін талдау және бағалау, 2018ж.-356

2. Қасымова А.Ғ., Темирбекова Л.А. Экономикалық талдау. Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2015 – 365 б.

Ткачук В.А., 4 курс (Қарагандинский университет Букетова)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

УЧЕТ ВЫРУЧКИ ОТ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОДУКЦИИ (РАБОТ, УСЛУГ)

Главным источником финансирования деятельности любого предприятия является выручка от реализации продукции, выручка также, являясь источником денежных доходов и поступлений предприятия, показывает результаты финансово-хозяйственной деятельности предприятия за определенный срок.

Состояние оборотных средств, размер прибыли предприятия, своевременность его расчетов с бюджетом, поставщиками, рабочими и служащими предприятия, а также устойчивость финансового положения предприятия зависят от поступления выручки.

Правильное прогнозирование, своевременное поступление и распределение полученной выручки позволяет вести производство без задержек и перебоев.

Цена реализации продукции также оказывает значительное влияние на выручку. Чем выше цена продажи товаров или услуг, тем больше будет выручка. Однако, важно учитывать спрос на товары и услуги, чтобы установить оптимальную цену. Если цена слишком высока, спрос может снизиться, что приведет к уменьшению выручки [1].

Однако важно понимать, что выручка от реализации не означает чистую прибыль предприятия. Для её вычисления необходимо вычесть из выручки все сопутствующие затраты, такие как себестоимость продукции, налоги на добавленную стоимость (НДС), комиссионные, а также другие переменные и постоянные расходы [2].

Для понимания экономической сущности выручки от реализации важно рассмотреть несколько ключевых аспектов.

Учет выручки в соответствии с принципом реализации:

Выручка от реализации продукции учитывается в соответствии с принципом реализации. Согласно этому принципу, выручка признается в тот период времени, когда товары или услуги были поставлены клиенту и выполнены все условия для перехода права собственности. Это означает, что деньги могут быть получены до или после поставки товаров, но важно признать выручку в период, когда услуги были оказаны или товары переданы покупателю.

"Выручка" возникает в ходе обычной деятельности организации и имеет разные наименования, включая такие как "выручка от продаж", "вознаграждение за услуги", "проценты", "дивиденды", "роялти" и "арендная плата".

Например, полученный банковский займ, увеличивает денежные средства и обязательства предприятия, но не является источником дохода для предприятия. Точно так же погашение дебиторской задолженности покупателем увеличивает денежные средства и сокращает дебиторскую задолженность, но не является источником доходов. Следует помнить, что при продаже в кредит увеличивается счет «Дебиторская задолженность», в то же время увеличивается счет «Доход от реализации», поэтому если позднее погашение дебиторской задолженности будет учтено как доход, то одна и та же реализация будет учтена дважды.

Не всякое увеличение капитала происходит в результате получения дохода. Инвестиции акционеров увеличивают капитал акционеров, но не являются доходом. Доход, лучше всего измерять ценой обмена продукции или услуг предприятия.